

**ОГЛЯД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ
ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ М. СТАХІВА**

У статті проаналізовано стан сучасного вітчизняного наукового дослідження громадсько-політичної діяльності одного з найактивніших діячів суспільно-політичних процесів Західної України у міжвоєнний період ХХ ст. – Матвія Стахів. Авторами відзначено, що його політична та наукова праця цікава для науковців і громадських кіл тим, що виразно відображає переплетіння соціальних і національних аспектів українського руху в окреслений період.

Зроблено висновок про те, що лише у період незалежності України перед істориками відкрилася можливість неупередженого всебічного дослідження державотворчих змагань 1918–1923 рр., українського соціалістичного руху міжвоєнної Польщі, наукової діяльності повоєнної української еміграції, що, однак, не привело до появи узагальнюючої праці, присвяченої М. Стахіву.

***Ключові слова:** М. Стахів, УСРП, Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР), Українська Галицька Армія (УГА), громадська діяльність, еміграційний період.*

В сучасній українській історіографії актуальним напрямом досліджень залишається громадсько-політична діяльність когорти українських діячів ХІХ–ХХ ст. Політична та наукова праця М. Стахів (1895–1978 рр.) цікава для науковців і громадських кіл тим, що виразно відображає переплетіння соціальних і національних аспектів українського руху в окреслений період. Поза тим, вона не відображена належним чином у вітчизняній історіографії.

Мета статті – проаналізувати студії представників сучасної української історіографії, в яких досліджується громадсько-політична діяльність М. Стахів.

Сучасна українська історіографія, висвітлюючи наукову та громадсько-політичну діяльність М. Стахів, фрагментарно знайомить читача з чотирма аспектами: 1) його участю у бойових діях Першої світової та українсько-польської воєн 1918–1919 рр.; 2) еміграційною діяльністю у Чехословаччині; 3) партійно-політичною працею в УСРП; 4) діяльністю в еміграційних закордонних українських громадських та наукових організаціях.

Проаналізувавши науковий доробок українських науковців, констатуємо, що, на жаль, на сьогодні військовий шлях відомого політика у лавах австро-угорської армії та УГА, його діяльність в еміграційних українських осередках досліджені епізодично. Більшість подій цієї тематики реконструйовані на підставі нововиявлених архівних матеріалів та спогадів сучасників.

Наукові праці першої підгрупи частково знайомлять з одним із найважчих періодів у житті М. Стахів – його військовим шляхом на фронтах Першої світової війни та у лавах УГА. Попри здавалося би достатню увагу українських дослідників до проблеми українсько-польської війни 1918–1919 рр., прослідкувати бойовий шлях окремих військовослужбовців УГА доволі важко. Не винятком є й М. Стахів, який після прибуття з італійського фронту наприкінці 1918 р. влився у лави січовиків. З-поміж українських науковців військові дії українсько-польської війни 1918–1919 рр. ґрунтовно висвітлив львівський історик М. Литвин [7]. Проаналізувавши процес формування військових груп ЗУНР, зокрема групи «Крукеничі», якою керував М. Стахів, дослідник констатував, що «у переважній більшості вони формувалися організовано, а Начальна Команда Української Галицької Армії (НК УГА) вже на ранніх стадіях їх існування встановила з ними зв'язок і утворила систему управління...» [7, с. 141].

Сучасні дослідження другої підгрупи (Чехословацький еміграційний період М. Стахів) знайомлять із побутом української військової еміграції. Після втручання армії Ю. Галлера у польсько-український конфлікт М. Стахів разом із гірськими частинами

УГА потрапив у чехословацький табір Німецьке Яблонне. Окремі сторінки тогочасного життя інтернованих, серед яких був майбутній лідер УСРП, охарактеризували у своїх розвідках І. Срібняк [12], В. Пришляк [10], М. Павленко [9] та інші дослідники. Останній, зокрема, відзначив, що «першими військовими загонами, які у травні 1919 р. потрапили на терени Чехословаччини, були саме «Гірська бригада» отамана Черського та частини груп «Старий Самбір», «Глибока» і «Крукеничі» ...» [9, с. 185]. Також М. Павленко зауважив, що інтерновані отримували від Міністерства народної оборони Чехословаччини помешкання, харчування, обмундирування та все необхідне для існування, у т. ч. платню, ідентичну з чехословацькими військовослужбовцями [9, с. 187].

Одним із небагатьох українських дослідників, які детально характеризують політичні уподобання українських емігрантських студентів, є О. Дудник [4]. Науковець виділив три чинники, що сприяли поширенню соціалістичних ідей серед студентства Чехословаччини: 1) діяльність соціалістичних гуртків ім. М. Драгоманова (в еміграційному студентському середовищі вони з часом переходили на комуністичні позиції через зростання «комунофільства» серед західних українців); 2) у Чехословаччині існувала значна кількість соціалістичних партій, підтримуваних владою і особисто президентом Т. Масариком, який сподівався, що саме соціалісти-демократи прийдуть на зміну більшовикам або ж порозуміються з ними і тоді з об'єкта допомоги стануть суб'єктом політичного значення; 3) студентство в Чехословаччині перебувало під впливом української наукової еміграції, яка здебільшого стояла на соціалістичних позиціях [4, с. 243].

Українське партійно-політичне життя на західноукраїнських землях у міжвоєнний період ХХ ст. (третья підгрупа наукових розвідок, що побачили світ у незалежній Україні) – одна із тем, яка найкраще вивчена сучасними науковцями. Ця історіографічна лакуна стала динамічно заповнюватися саме у період незалежності. Проаналізувавши розвиток історичної науки впродовж 1990-х рр. із її тенденційністю у висвітленні окремих проблем, івано-франківський науковець В. Великочий відзначив, що «така ситуація зумовлювалася зосередженням зусиль науковців на «викритті фальсифікацій» та ліквідації «білих плям» з «актуальних» проблем історії, що викликали найбільший суспільний резонанс і зацікавленість» [2, с. 373–389].

Зважаючи на цей чинник, постать М. Стахіва, як і інших несправедливо забутих відомих українських політиків, де-факто «випала» із наукових зацікавлень істориків. Як виняток – у 1992 р. у Тернополі перевидано працю М. Стахіва «Україна проти большевиків. Нариси з історії агресії Советської Росії» [13]. У передмові Р. Матейко наголосив на надзвичайній актуальності досліджень М. Стахіва. Науковець констатував: «Чимало учасників визвольних змагань українського народу, які, рятуючись від тоталітарних режимів, змушені були розпрощатися з рідною землею, зберегли і зафіксували свої багаті спогади. ... Саме таким сплавом цікавих і вагомих фактів, воістину вільних суджень, використанням недоступної для нас літератури, неупередженим аналізом приваблює дана праця доктора Матвія Стахіва» [13, с. 2].

У 1995 р. українська громадськість відзначала 100-річчя від дня народження М. Стахіва, що, однак, не вплинуло на заповнення «білих плям» його біографії. Упродовж 1990-х рр. найчастіше його постать згадується науковцями у контексті суспільно-політичних процесів міжвоєнної Польщі (дослідження М. Кугутяка [5], С. Кульчицького [6], Я. Грицака [3] та ін.). Останній, зокрема, розглядаючи вплив «молодих» радикалів на суспільно-політичні процеси в Галичині на початку ХХ ст., стратегію та тактику УСРП у Другій Речі Посполитій, вказував, що «радикалізація українського руху у 1930-х роках була зворотнім боком все більшого відходу польського режиму від демократії, наростання судової і поліцейської сваволі» [3, с. 199]. Надалі кількість досліджень українських істориків, які присвячувалися соціалістам-радикалам та їх лідерам, незмінно зростає.

Зважаючи на недостатній рівень висвітлення життєвого шляху відомих діячів соціалістичного руху, значне зацікавлення викликають праці М. Міщук [8] та О. Боднар [1], які безпосередньо знайомлять з особливостями становлення та розвитку цієї ідеологічної течії у Західній Україні. Зокрема М. Міщук дослідила партійно-організаційну роботу М. Стахіва у період кристалізації УСРП, його діяльність щодо скликання повітових віч у Галичині та Волині наприкінці 1920-х рр., агітаційну працю під час виборчої кампанії у 1928 і 1930 рр., наукову діяльність у кооперативі «Самоосвіта» тощо.

О. Боднар, розглядаючи парламентську діяльність УСРП та позапарламентську працю членів партії у 1928–1935 рр., виокремила віча, одним з організаторів та активним учасником яких наприкінці 1920 – у першій половині 1930-х рр. був М. Стахів. Дослідниця зауважила, що віча, здебільшого, одногосно ухвалювали резолюції, в яких «одобряли становище УСРП у справі творення українського виборчого блоку», а також гостро критикували позицію представників УНДО [1, с. 432].

Нищівна критика М. Стахівим радянського режиму на Наддніпрянщині та фашистських тенденцій міжвоєнної Європи не залишилася непоміченою І. Солярем [11]. Львівський науковець відзначив, що один із засновників УСРП упродовж 1920–1930-х рр. був незмінним ідеологом партії, формував її стратегічну т. зв. орієнтаційну лінію [11, с. 268].

Консолідаційні процеси серед лідерів провідних українських партій Західної України наприкінці 1930-х рр., одним з ініціаторів яких був М. Стахів, схарактеризував М. Швагуляк [14]. Автор виділив його серед діячів Контактного комітету, покликаного згуртувати український політикум перед загрозою зростання тоталітарних тенденцій у Польській державі. Також М. Швагуляк зауважив, що М. Стахів чітко визначив стратегічну лінію новоствореного міжпартійного органу – Комітет мав «показати політичним чинникам Польщі, що «нормалізація» має за собою малу групу без значення в Українському суспільстві» [14, с. 235].

Четверта підгрупа сучасних досліджень, що стосуються повоєнного періоду життя М. Стахіва, доволі малочисельна. Серед наукових розвідок цієї тематичної ніші виокремимо працю О. Швед «Степан Витвицький: громадсько-політична діяльність» [15], у якій епізодично охарактеризовано діяльність М. Стахіва в УНРаді. Дослідниця відзначила, що напередодні проведення з'їзду Українського Конгресового Комітету у 1952 р. колишні непримиренні противники – М. Стахів і В. Мудрий – запропонували резолюцію, у якій просили УНРаду скликати за своєю ініціативою і під своїм проводом конференцію представників усіх політичних груп, яка мала би вирішити проблему участі українських представників в Американському Комітеті [15, с. 138].

Таким чином, історіографічний огляд засвідчує, що в сучасній українській історіографії немає комплексного дослідження, яке б присвячувалося громадсько-політичній діяльності М. Стахіва. Лише у період незалежності України, зважаючи на зміну методологічних парадигм та нарощування джерельної бази, перед істориками відкрилася можливість неупередженого всебічного дослідження державотворчих змагань 1918–1923 рр., українського соціалістичного руху міжвоєнної Польщі, наукової діяльності повоєнної української еміграції, що, однак, не привело до появи узагальнюючої праці, присвяченої одному з лідерів УСРП – М. Стахіву. Перспективним напрямом докладного вивчення даної теми може бути дослідження наукових і науково-популярних розвідок українських еміграційних вчених.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Боднар О. Українська соціалістично-радикальна партія: основи політичної платформи (1926–1939) / Ольга Боднар // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Ювілейний збірник на пошану Івана Патера. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – Вип. 16. – С. 430–436.

2. Великочий В.С. Австро-Угорська політика в Галичині періоду Першої світової війни: штрихи до аналізу української історіографії / В.С. Великочий // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2010. – Вип. 17. – С. 373–389.
3. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
4. Дудник О. Суспільно-політичне життя та громадянська позиція українських студентів-емігрантів у Чехословаччині у міжвоєнний період / О. Дудник // Проблеми слов'язнавства. – 2003. – Вип. 53. – С. 243–247.
5. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
6. Кульчицький С. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / Станіслав Кульчицький. – К., 1999. – [Україна крізь віки]. – Т. 11. – 336 с.
7. Литвин М. Українсько-польська війна. 1918–1919 / М. Литвин. – Львів, 1998. – 488 с.
8. Міщук М. Національна ідея в політичних програмах та практичній діяльності Української радикальної партії (1918–1939 рр.) / Мар'яна Міщук // Україна соборна: Зб. наук. статей. – К., 2005. – Вип. 2. – Ч. 1. – С. 192–198.
9. Павленко М. Ставлення Чехословацької влади до інтернованих частин Української Галицької армії / М. Павленко // Проблеми слов'язнавства. – 1999. – Вип. 50. – С. 185–192.
10. Пришляк В. Історико-просвітницька діяльність інтернованих стрільців УГА в Чехословаччині / В. Пришляк // Українська еміграція: історія і сучасність. Матеріали міжнародних наукових конференцій, присвячених 100-річчю еміграції українців до Канади. – Львів, 1992. – С. 301–308.
11. Соляр І. Зовнішні орієнтації українських партій національно-державницького табору Західної України (1923–1939) / І. Соляр. – Львів, 2011. – 356 с.
12. Срібняк І. Преса інтернованих частин Української Галицької Армії у Чехословаччині (1919–1921 рр.) / І. Срібняк // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – Серія «Журналістика». – Вип. 22. – С. 23–34.
13. Стахів М. Україна проти большевиків. Нариси з історії агресії Советської Росії / М. Стахів. – Тернопіль, 1992. – 172 с.
14. Швагуляк М. Маловідома сторінка політичного життя Західної України передодня Другої світової війни (3 історії Контактного Комітету. 1937–1939 роки) / Михайло Швагуляк // Записки Наукового товариства імені Шевченка / [ред. Олег Купчинський]. – Львів, 1994. – Т. ССХХVІІІ. – С. 207–248.
15. Швед О. Степан Витвицький: громадсько-політична діяльність / Ольга Швед. – Львів: Астролябія, 2010. – 180 с.

REFERENCES

1. Bodnar O. Ukrayinska sotsialistychno-radykalna partiya: osnovy politychnoyi platformy (1926–1939) / Olha Bodnar // Ukrayina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. Yuvileynyy zbirnyk na poshanu Ivana Patera. – Lviv: Instytut ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrayiny, 2008. – Vyp. 16. – S. 430–436.
2. Velykochyy V.S. Avstro-Uhorska polityka v Halychyni periodu Pershoyi svitovoyi viyny: shtrykhy do analizu ukrayinskoyi istoriohrafii / V.S. Velykochyy // Problemy istoriyi Ukrayiny XIX – pochatku XX st. – 2010. – Vyp. 17. – S. 373–389.
3. Hrytsak Ya. Narys istoriyi Ukrayiny. Formuvannya modernoyi natsiyi XIX–XX stolittya / Ya. Hrytsak. – K.: Heneza, 1996. – 360 s.
4. Dudnyk O. Suspilno-politychne zhyttya ta hromadyanska pozytsiya ukrayinskykh studentiv-emihrantiv u Chekhoslovachchyni u mizhvoyennyi period / O. Dudnyk // Problemy slovyanoznavstva. – 2003. – Vyp. 53. – S. 243–247.
5. Kuhutyak M. Halychyna: storinky istoriyi. Narys suspilno-politychnoho rukhu (XIX st. – 1939 r.) / Mykola Kuhutyak. – Ivano-Frankivsk, 1993. – 200 s.
6. Kulchytsky S. Ukrayina mizh dvoma viynamy (1921–1939 rr.) / Stanislav Kulchytsky. – K., 1999. – [Ukrayina kriz viky]. – T. 11. – 336 s.
7. Lytvyn M. Ukrayinsko-polska viyna. 1918–1919 / M. Lytvyn. – Lviv, 1998. – 488 s.
8. Mishchuk M. Natsionalna ideya v politychnykh prohramakh ta praktychniy diyalnosti Ukrayinskoyi radykalnoyi partiyi (1918–1939 rr.) / Maryana Mishchuk // Ukrayina soborna: Zb. nauk. statey. – K., 2005. – Vyp. 2. – Ch. 1. – S. 192–198.

9. Pavlenko M. Stavlennya Chekhoslovatskoyi vlady do internovanykh chastyn Ukrayinskoyi Halytskoyi armiyi / M. Pavlenko // Problemy slovyanoznavstva. – 1999. – Vyp. 50. – S. 185–192.
10. Pryshlyak V. Istoryko-prosvitnytska diyalnist internovanykh striltsiv UHA v Chekhoslovachchyni / V. Pryshlyak // Ukrayinska emihratsiya: istoriya i suchasnist. Materialy mizhnarodnykh naukovykh konferentsiy, prysvyachenykh 100-richchyu emihratsiyi ukrayintsiv do Kanady. – Lviv, 1992. – S. 301–308.
11. Solyar I. Zovnishni oriyentatsiyi ukrayinskykh partiy natsionalno-derzhavnytskoho taboru Zakhidnoyi Ukrayiny (1923–1939) / I. Solyar. – Lviv, 2011. – 356 s.
12. Sribnyak I. Presa internovanykh chastyn Ukrayinskoyi Halytskoyi Armiyi u Chekhoslovachchyni (1919–1921 rr.) / I. Sribnyak // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. Shevchenka. – Seriya «Zhurnalistyka». – Vyp. 22. – S. 23–34.
13. Stakhiv M. Ukrayina proty bolshevykiv. Narysy z istoriyi ahresiyi Sovyetskoyi Ukrayiny / M. Stakhiv. – Ternopil, 1992. – 172 s.
14. Shvahulyak M. Malovidoma storinka politychnoho zhyttya Zakhidnoyi Ukrayiny peredodnya Druhoyi svitovoyi viyny (Z istoriyi Kontaktneho Komitetu. 1937–1939 roky) / Mykhaylo Shvahulyak // Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka / [red. Oleh Kupchynskyy]. – Lviv, 1994. – T. CCXXVIII. – S. 207–248.
15. Shved O. Stepan Vytvytskyy: hromadsko-politychna diyalnist / Olha Shved. – Lviv: Astrolyabiya, 2010. – 180 s.

Козий А., Горбачик О. Обзор современной украинской историографии общественно-политической деятельности М. Стахова.

В статье проанализировано состояние современного отечественного научного исследования общественно-политической деятельности одного из самых активных деятелей социально-политических процессов Западной Украины в межвоенный период XX в. – Матвея Стахова. Авторами отмечено, что его политическая и научная работа интересна для ученых и общественных кругов тем, что отчетливо отражает переплетение социальных и национальных аспектов украинского движения в очерченный период.

Сделан вывод о том, что лишь в период независимости Украины перед историками открылась возможность беспристрастного всестороннего исследования государственно-созидательных соревнований 1918–1923 гг., украинского социалистического движения межвоенной Польши, научной деятельности послевоенной украинской эмиграции, что, однако, не привело к появлению обобщающей работы, посвященной М. Стахову.

Ключевые слова: М. Стахов, УСРП, Западно-Украинская Народная Республика (ЗУНР), Украинская Галицкая Армия (УГА), общественная деятельность, эмиграционный период.

Kozii O., Horbachyk O. A review of modern Ukrainian historiography regarding M. Stakhiv's public-political activity.

The article analyzes the current state of domestic research of the public-political activities of M. Stakhiv – one of the most active members of the socio-political processes in the western Ukraine in the interwar period of the twentieth century. The authors emphasize that his political and scientific work is interesting for both academic and public circles since it clearly reflects the intertwining of social and national aspects of the Ukrainian movement in the aforesaid period.

The authors conclude that it was only in the period of Ukraine's independence that historians were able to study the state-forming competitions in 1918–1923 in the most unbiased and comprehensive way as well as the Ukrainian socialist movement in the interwar Poland, scientific activities of the post-war Ukrainian emigration, which, however, did not result in the emergence of a summarizing work dedicated to M. Stakhiv.

Keywords: M. Stakhiv, the socialist workers party, the West Ukrainian People's Republic (ZUNR) Ukrainian Galician Army (UHA), social activities, the period of emigration.

Одержано 14.09.2016.